

Historiskt Gnesta:

Modern tätort men urgammal boplats

"Anor sedan järnåldern"

GNESTA (SN):
Så var det då dags. Efter
år blir Gnesta återigen en
älvständig kommun.
Den här gången dock be-
dligt större - drygt 9 000
invånare.

Låt oss titta litet på tidi-
are viktiga historiska av-
amp i bygden och central-
ten Gnesta.

Sockennamnet Frustuna är
etydligt intressantare ur kul-
rhistorisk än det mer mer-
antilt betonade GNESTA.

Troligen kristnades bygden
mitten av 1000-talet. Den täta
hopningen av kyrkor tyder
å att det vid den här tiden
anns en ganska stor folk-
ängd. Sex kyrkor, från de
ärmast följande århundrade-
a, ligger på cirka en mils av-
ånd från varandra.

Fynd från järnåldern visar
örvrigt att bygden redan då
ar både välbebyggd och rik.
an har hittat örhängen och
alsringar av guld. Vid Vack-
by hittades en vriden hals-
g av guld med ögla och
napp. Vid Kolleke har påträ-
fts ett myntfynd från 1000-ta-
t med mynt från både Eng-
nd och Tyskland, men även
engar från Olov Skötkonungs
egeringstid.

Runsten

Vid Frustuna kyrka står en
nsten som berättar att: "In-
mar och Ingmund lät resa
enen efter Jarl sin fader
od".

Med kristendomen började
veriges verkliga historia.
rästerna hade kunskaperna
ch genom dem har mycket
unnat bevaras. Frustuna

socken har haft kyrka sedan
1100-talet. Att kyrkan byggdes
vid stranden av Frösjön berod-
de på att de flesta boplatserna
fanns vid sjösystemet.

Namnet Gnesta började
med Gnyttlista. Gnesta by med
gästgivargården vid hem-
bygdsgården tillhör den allra
äldsta bebyggelsen och har
gett namn åt samhället. By-
namnet Gnyttlista omtalades
redan 1383. Sockennamnet
Frustuna skrevs år 1314 Frös-
tuna- fruktbarhetsguden Frös-
Tuna- en offerplats, handels-
plats.

På 1300-talet

Redan på 1300-talet byggdes
Frustuna kyrka ut och flera
stora gårdar i Gnestatrakten
anlades. Mälby, Söra och
Norrstuna. Från 1400-talet
finns Södertuna noterat och
från 1500-talet omtalas bl a
Lundby, Härby, Säby kvarn
och såg.

På 1500-talet flyttas Härads-
rätten i Daga till Gåsinge.
En gång i tiden var Frustuna
socken en viktig industriort,
inte bara lokalt, utan även på
riksplanet. Ehrendals bruk
blev inledningen till denna
storhetstid. Det fanns också en
bruksanläggning vid Säby,
men den allra största bruksan-
läggningen var Lundholms
bruk i närheten av Finnvik. De
här bruken hade sin glanspe-
riod under 1600- och 1700-ta-
len. Vid Ehrendal tillverkades
kanoner och ammunition.

Litet museum

Gnesta by, nuvarande hem-
bygdsgården, har anor från
1600-talet. Gästgiveriet och
skjutsstation fanns långt innan

järnvägen anlades. Gästgiveri-
et upphörde så sent som 1939.

Gästgivargården är idag ett
litet museum - men annat var
det förr. Det kunde gå mer än
livligt till och det talades om ett
förskräckligt skojarliv där. Här
bodde rallarna som byggde
järnvägen i början av 1860-ta-
let. De såg till att det var fart
och fläkt och det berättas om
efterlämnade kulhål i taket.

1856 får Gnesta en fast folk-
skola. Den låg på samma plats
som nuvarande Frejaskolan
och revs när denna byggdes i
slutet av 1960-talet.

Stambanan kom

Den nya tiden för Frustuna
kan dateras till 1862, då västra
stambanan drogs fram genom
socknen. Bygden fick en ny
puls, en ny rytm. Gnesta sam-
hälle började växa. Före stam-
banans tillkomst fanns knap-
past någon bebyggelse alls på
orten.

Istället var Önnersta i Björn-
lunda bygdens kulturella och
ekonomiska centrum. Redan
på 1500-talet var Önnersta en
viktig hållpunkt för trafiken.
Där fanns under flera sekler
gästgivargård och skjutssta-
tion. Där inrättades ett av de
första landsortsapoteken i lä-
net och omkring 1860 öppnade
apoteksprovisor Kindberg
lanthandel vid sidan av apo-
teksrörelsen.

Fanns vatten

1862 var västra stambanan
klar för invigning och året in-
nan hade en station uppförts.
Att en järnvägsstation förlades
till Gnesta berodde på att här
fanns riklig tillgång på vatten
för ångloken och att det var

Gnestas första stationshus byggdes 1861. På bilden är ortsborna församlade för att dra vidare till en skyttefest.

lagom avstånd från närmaste
påfyllningsstation - Södertäl-
je.

På 1870-talet får Gnesta sin
första industri, en tändsticks-
fabrik som låg på den plats där
Kursgården nu ligger.

År 1874 hade Gnesta 31271
anlända och avresta passager-
rare. Björnlunda 8317 och
Stjärnhov 6237 personer. I
Gnesta såldes det året 35 805
personbiljetter.

Järnvägen skapade

Det var alltså järnvägen som
skapade tätorten Gnesta och
gjorde orten till ett centrum i
stället för Önnersta. Gnesta tar
också över som marknads-
plats.

Marknader hölls en gång i
månaden och häst- och krea-
turshandeln var livlig, särskilt
höst och vår. Dessa marknader
lockade massor av människor
från hela Mälardalen, Små-
land, Stockholm och Oslo.

I samband med att järnvä-
gen anlades byggde många av
rallarna stugor. De flesta valde
området Höjden-Mosebacke.
Flertalet av husen här är bygg-
da runt 1870.

Rallare startade

Den första affären i Gnesta
startade rallare Karl Petter
Palmqvist. Affären låg vid nu-
varande Terassvägen 11 men
är numera riven. 1883 blir
Gnesta municipalsamhälle
och får samma år belysning.
779 invånare bodde då i tätor-
ten. År 1889 inrättar sig sam-
hällets förste läkare här. Tidi-
gare fick Gnestaborna söka lä-
kare i Björnlunda. 1893 flyttar
apoteket från Björnlunda till
Gnesta.

1893 bildas ett bolag som
skulle driva ångbåtstrafik mel-
lan Frösjön, Klemmingen och
Nyköping. Det hela stranda-
de på muddringsfrågan. Frös-
jön var då en omtyckt badsjö
och här fanns tre badhus. 1898
anläggs Gnesta bryggeri och
här bryggs Gnestaölet. Wårby
övertar verksamheten 1952
men lägger ner för gott i Gnes-
ta 1965.

Kunglig väntsal

Stora Hotellet uppförs 1904
och år 1906 beslutas om tings-
hus i Gnesta. Det nya, nuva-
rande stationshuset, byggs
1907. Samma år etablerar sig
Bertil Gustafssons Fröhandel,
som skulle komma att bli en av
Sveriges största fröhandelsfir-

väntsal i byggnaden, den lokal
som Pressbyrån nu dispone-
rar. Gustav V och drottning
Viktoria brukade ta tåget till
Gnesta för att sen fara vidare
till Tullgarn. Även Oscar II och
drottning Sophia var flitiga
gäster i Gnesta.

Många matställen

Gnesta hade många matstäl-
len och caféer, men mest känt,
för att inte säga berömt i hela
Sverige för sin goda mat var
Järnvägsrestaurangen. Långa
rader av kungligheter och and-
ra bemärkta personer var ofta
gäster i restaurangen.

1908 flyttar Häradsrätten
från Gåsinge till Gnesta. 1912-
13 byggs vattentornet. 1918 får
Gnesta en borgarbrandkår
och året efter en högre folksko-
la. 1920 öppnar Björnlunda
Sparbank filialkontor i Gnesta
och samma år uppförs en
elektrisk kvarn.

1923 anläggs en kommunal
mellanskola och 1925 elektrifi-
eras västra stambanan. Året

därpå byggs busstationen i
Gnesta.

Blev köping

1955 upphöjs Gnesta till kö-
ping och det firades med en
stor folkfest, med fyrverkerier
samt bal i stationshusets vänt-
sal. Elektron invigs 1960. Det
var författaren Harry Martins-
son som gav namn åt byggnad-
en. Han var då bosatt strax
utanför Gnesta och vann
namntävlingen med sitt för-
slag.

1967 byggs Frejaskolan,
brand- och polisstationen. I
juni 1969 startar pendeltåg-
strafiken till Gnesta. 1969-73
uppförs bostadsområdet
Dansut och därefter ett antal
andra.

Den första januari 1974 sam-
manläggs Gnesta och Daga
och övriga östra Sörmlands-
kommuner med Nyköpings
kommun. 1981 anlades nya
idrottsplatsen vid Hagstumos-
se och året därpå invigdes den
nya vårdcentralen i Gnesta.

KERSTIN EKDAHL

Den numera rivna uthuslängan, där Gnestas första affär var inrymd.

Det första pendeltåget kommer till Gnesta i juni 1969.

